

Л.Л. Залізняк

ПОЛІСЬКО-ДНІПРОВСЬКА КАТАСТРОФА ФІНАЛЬНОГО ПАЛЕОЛІТУ З ПОЗИЦІЇ АРХЕОЛОГІЇ

Статтю присвячено маловідомій археологам України катастрофічній повені, що прокотилася долиною Дніпра наприкінці палеоліту внаслідок прориву Поліського льодовикового озера.

Приводом до написання статті стала надзвичайно цікава для фахівців із археології кам'яної доби книга викладача географічного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка В.Г. Пазинича «Геоморфологічний літопис великого Дніпра» (Ніжин, 2007). Проаналізувавши численні праці попередників та залучивши власні багатолітні спостереження, автор переглянув усталені стереотипи та зробив власні сміливі припущення щодо особливостей геоморфології Середнього та Нижнього Подніпров'я і причин їх виникнення. Зокрема, висловлено обґрунтовані сумніви відносно пануючої думки про визначальну роль у формуванні долини Дніпра льодовикового язика передостаннього дніпровського зледеніння, який близько 150 тис. років тому нібито просунувся з півночі мало не до Дніпропетровська. На думку В.Г. Пазинича, рельєф долини Дніпра формувався не стільки під безпосередньою дією крижаного щита, скільки потужними водними потоками з танучих льодовиків та прильодовиковими озерами, що неодноразово утворювалися в долинах Дніпра та його приток протягом плейстоцену.

Багаторічне нарощування маси льодовиків у періоди похолодань, по суті, було накопиченням величезної потенційної енергії, яка надовго консервувалася в тілі льодовиків у холодні періоди. Потепління приводили до швидкого танення льодовиків, тобто звільнення накопиченої в них потенційної енергії, яка переходила в кінетичну енергію бурхливих водних потоків. Уздовж південного краю льодовика формувалися гігантські пасма фронтальних морен, що підпружували воду з танучого крижаного щита. Як наслідок, у моренній зоні зледеніння, що тяглася на тисячі кілометрів у широтному напрямку через північ Німеччини, Польщу, Білорусь на верхню Волгу і далі на північний схід, виникали тисячі прильодовикових озер, які нерідко утво-

рювали цілі каскади між паралельними моренними пасмами. У періоди потеплінь поверхня крижаного щита інтенсивно танула. Величезні маси води переповнювали озера; проривши моренні запруды, вони утворювали катастрофічні потоки. Потрапивши в долини річок, грандіозні потоки з льодовика спричинювали потужні гідравлічні удари, які суттєво переформлювали не лише русла рік, а й борти їх долин.

Отже, періоди танення та деградації льодовиків супроводжувалися катастрофічними повенями, грандіозними зсувами та селевими потоками, затопленням величезних ділянок материкових шельфів через різке підняття рівня Світового океану внаслідок надходження сотень тисяч кубічних кілометрів води з танучих льодовиків (Ryan, Pitman 1999; Залізняк 2005). Такою добою катастроф для прильодовикової Європи, зокрема України, можна вважати час інтенсивного танення останнього льодовика 14—10 тис. років тому за некаліброваною шкалою. Ця епоха, відома за археологічною періодизацією під назвою «фінальний палеоліт» (Final Paleolithic, Terminal Paleolithic, Eripaleolithic), має численні палеогеографічні термінологічні відповідники: дріасовий період, фінальний плейстоцен, пізньольодовиків'я, пізній, чи фінальний, гляціал, тардигляціал.

На території України фінальний палеоліт розпочався катастрофічним потоком із Поліського озера, що прокотився долиною Дніпра до Чорного моря. Закінчився фінальний палеоліт відомою Білінгенською катастрофою, коли близько 10 300 років тому за некаліброваною шкалою холодне Балтійське прильодовикове озеро прорвало крижану греблю в районі Данських проток. Унаслідок раптового зникнення величезного Балтійського холодного басейну сталося різке потепління, і в Європі сформувався сучасний помірний клімат. Швидке танення льодовиків у фінальному плейстоцені створило умови для стоку води з сучасної долини Прип'яті не на схід, у Дніпро, а на захід — у ба-

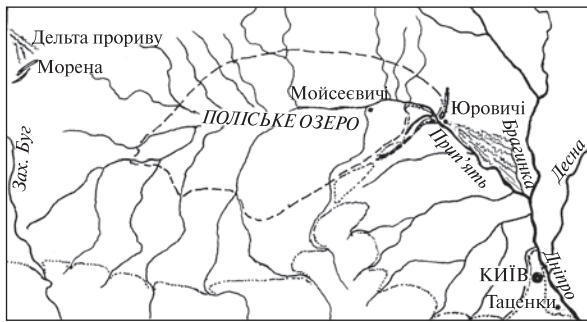

Рис. 1. Карта розміщення Поліського прильодовикового озера наприкінці льодовикової доби

сейн Західного Бугу, а також сприяло утворенню в басейні Прип'яті замкненого озера. Цю ідею розвивав П.О. Тутковський, який звернув увагу на поширення в Поліссі озерних відкладів і розробив концепцію озерних лесів (Тутковський 1912). У другій половині ХХ ст. білоруські дослідники М.М. Цапенко (Цапенко 1960) та О.П. Мандер (Мандер 1973), спираючись на геологічні дані щодо наявності потужних плейстоценових озерних відкладів в басейні Прип'яті, визначили приблизні межі Поліського озера, що мало стік у басейн Західного Бугу в напрямку від Пінська до Бреста (рис. 1). На сході озера підпружувалося в районі м. Мозирь мореним пасмом дніпровського зледеніння. За визначенням згаданих білоруських дослідників, останній прорив озера в долину Дніпра стався наприкінці валдайського зледеніння. Сліди цього прориву М.М. Цапенко відшукав за 20 км на південний схід від Мозиря, біля білоруського села Юровичі на нижній Прип'яті.

В.Г. Пазинич (Пазинич 2007, с. 108—118) не лише узагальнив напрацювання попередників, а й зробив власний суттєвий внесок у розвиток концепції Поліського прильодовикового озера. Зокрема, він вважає, що це озеро протягом плейстоцену та голоцену виникало і дренивалося в долині Дніпра неодноразово, суттєво впливаючи на формування долини головної річки України. При цьому останній пізньовалдайський прорив не був наймасштабнішим. Західний край озера В.Г. Пазинич розміщує у районі нижньої течії р. Стохід, де абсолютна висота сягає 143 м над рівнем моря, з якої відбувався стік надлишків озерної води у Західний Буг. Окресливши межі водойми за цією гіпсометричною відміткою, дослідник отримав приблизні межі озера: 300 км із заходу на схід (від гирла р. Стохід до с. Юровичі) та 130 км у меридіональному напрямку за максимальної глибини понад 20 м у східній частині водойми. Отже, озеро було відносно неглибоким, але мало велику площу, накопичивши величезні маси води з танучих льодовиків. Якщо взяти за середню глибину водойми 10 м, то виявиться, що обсяг води в ній сягав приблизно 400 км³.

Зрозуміло, що прорив такої маси води в долину Дніпра мав катастрофічні наслідки як для долини, так і її мешканців. Потужний гідравлічний удар викинув через проривне гирло в моренному пасмі біля с. Юровичі величезну кількість моренного матеріалу (піску, гравію, глини). В.Г. Пазинич відшукав сліди цієї дельти прориву Поліського озера на знімках з космосу (Пазинич 2007, с. 112—113). На них видно пасма моренного матеріалу, що простяглися від гирла прориву озером моренної запруды біля с. Юровичі майже на 100 км у південно-східному напрямку в долину Дніпра. Внаслідок занесення матеріалом з дна озера русла річки річище Дніпра було відсунуто на 10—12 км східніше. В наш час старе русло Дніпра — це система боліт, якою тече невеличка р. Брагинка, що впадає у Київське море між гирлами Дніпра та Прип'яті.

Насичена піском, гравієм та глиною величезна маса води з Поліського озера прокотилася долиною Дніпра на південь — у Чорне море, руйнуючи схили терас і залишаючи на дні долини потужні відклади. Геоморфологи вбачають сліди цього руйнівного потоку в рельєфі сучасної долини Дніпра. Зокрема, на думку В.Г. Пазинича, наслідком селевого потоку з Полісся є багатокілометровий піщаний масив у заплаві правого берега Дніпра нижче Києва. Нині на ньому розташовані села Чапаївка, Підгірці, Таценки та елітне дачне містечко Конча-Заспа (Пазинич 2007, с. 261—269). Сліди цієї катастрофічної події дослідник спостеріг і в гирлі р. Самара під Дніпропетровськом.

На думку В.Г. Пазинича (Пазинич 2007, с. 336—338), катастрофічна повінь із Полісся сформувала неподалік гирла Дніпра під Херсоном відомі Олешківські піски. Під час проходження через Надпоріжжя потужний потік набув імпульсивного характеру. Це пояснюється тимчасовим блокуванням насиченої піском води на гранітних порогах вузької долини Дніпра в місцях прориву ріки через кристалічний масив. Імпульси потоку з Поліського озера вихлюпувалися з русла Дніпра поблизу дельти. Внаслідок розтікання окремих вихлюпів потоку рівниною течія різко сповільнювалася і тверда фракція випадала на поверхню, формуючи характерні піщані язика на Олешші. Так, на південь від гирла Дніпра утворилося п'ять (за іншими даними сім) піщаних арен, що перекрили суглинки давнішої рівнини й місцями піднялися над нею на кілька метрів.

Археологія та проблема полісько-дніпровської повені. Усі ці надзвичайно цікаві факти відносно останнього прориву Поліського озера отримано зусиллями багатьох геоморфологів, зокрема й В.Г. Пазинича (Пазинич 2007). Однак геоморфологія не дає точної дати катастро-

фічної повені. Різні геологи датують її від кінця валдайського зледеніння до неоліту включно. Археологічні матеріали дають змогу точніше визначити час події, хоча говорити про точну її дату ще зарано.

Найдавніші стоянки Олешківських пісків датовано кінцем мезоліту (Оленковський 1984, с. 75—90). Під Новою Каховкою знайдено вдовжений сегмент, характерний для культури Шан-Коба-Білолісся, датований фінальним палеолітом (12—11 тис. років тому). Ці знахідки дають підстави стверджувати, що згадані піщані масиви утворилися задовго до початку неолітичної доби. Вони існували вже у ранньому голоцені, а можливо, згідно зі знахідкою сегмента фінальнопалеолітичного вигляду, і в останні тисячоліття плейстоцену.

Прибичники прориву Поліського озера в неоліті посилаються на сліди розмиву потужним потоком неолітичних шарів на Ігреньському півострові в гирлі р. Самара. Однак багатолітні дослідження ігреньських стоянок у 1970—1980-х рр. не виявили жодних слідів руйнації шарів неолітичної доби катастрофічним потоком. Зокрема, автор цих рядків понад 10 років брав участь у розкопках відомої багаточислової стоянки Ігрень-8. Культурні шари пам'ятки містять археологічні рештки від мезоліту до пізнього середньовіччя і сучасності. Однак у піщаних відкладах пам'ятки, починаючи з появи перших мезолітичних мешканців Ігрени близько 9 тис. років тому, відсутні будь-які сліди руйнівного потоку.

Водночас котловани заглиблених у землю мезолітичних жител перекриває шар панцирів прісноводного молюска прудянки (*Paludino*). Походження горизонту водяних мушель, що залягає на висоті 7—8 м над рівнем річки, не можуть переконливо пояснити вже три покоління дослідників Ігрени-8. Висловлювалися припущення, що мешканці стоянки харчувалися молюсками (Телегін 2002, с. 72), а їх порожніми панцирами вкривали дахи землянок для теплоізоляції. Не виключалася й можливість занесення котлованів покинутих жител черепашками прудянки в процесі періодичних весняних повеней (Залізняк 1998, с. 95). На думку В.Г. Пазинича, масштабні весняні повені вище Дніпровських порогів періодично виникали під час льодоходу внаслідок утворення потужних крижаних заторів на порогах. За свідченнями писемних джерел, у XIX — на початку XX ст. до затоплення порогів штучним водосховищем катастрофічні повені в Надпоріжжі були звичайним явищем.

Отже, зафіксовані археологами на півострові Ігрень під Дніпропетровськом сліди значного підняття рівня Дніпра у ранньому голоцені, ймовірно, пояснюються не катастрофічним по-

током із Полісся, а періодичними високими повенями через крижані затори на Дніпровських порогах. Водночас катастрофічний потік із Полісся міг бути одним із важливих чинників формування самого Ігреньського півострова. Він має гранітну основу, вкриту кількома метрами намитих річковим потоком алювіальних пісків, нанесених ще наприкінці льодовикової доби, що засвідчують зуби мамонтів, знайдені у білому стерильному піску, в який було впущено котловани жител найдавніших мешканців півострова — мезолітичних мисливців — 9—8 тис. років тому. Ймовірно, поліський потік фінального плейстоцену намив певну частину ігреньських пісків, тим більше, що сліди цього потоку В.Г. Пазинич (Пазинич 2007, с. 242—261) відзначає поруч із Ігреньським півостровом у гирлі р. Орель. Отже, гранітну основу Ігреньського півострова, що опинилася на шляху потоку, було зарито кількома метрами алювіальних пісків під час грандіозної повені.

Подібну генезу, ймовірно, мали й піщані відклади островів Кізлевий, Шулаїв, Сурський та інші у порожистій частині Дніпра. До їх затоплення Дніпрогесом це були гранітні скелі («голови») з довгими піщаними «хвостами». Давній вік піщаних шлейфів островів засвідчують розташовані на них численні стоянки доби мезоліту та неоліту. Особливо показовими є матеріали стоянки № 5 на пісках о-ва Сурський. За типологією виробів пам'ятки датовано не пізніше плейстоцену та голоцену. Цей факт, а також відсутність на острові раніших знахідок свідчить на користь утворення піщаного шлейфу острова наприкінці палеоліту. Можливо, тим самим потоком із Полісся й у той самий час було утворено піщаний шлейф південної частини о-ва Хортиця.

Найдавнішим поселенням на піщаному масиві в заплаві правого берега Дніпра південніше Києва є стоянка біля с. Таценки, датована раннім мезолітом (9,5—8 тис. років тому) (Залізняк 1976; 1984, с. 36—40). Отже, залишений катастрофічним потоком із Полісся піщаний масив, на якому в наш час розташовані села Чапаївка, Підгірці, Конча-Заспа, Таценки, утворився задовго до неолітичної доби, не пізніше початку голоцену. Знахідки поодиноких речей фінальнопалеолітичного вигляду — низький сегмент із Підгірців (Залізняк 1981, с. 10, рис. 37), свідероподібний наконечник із Чапаївки (Телегін 1966, с. 102, рис. 2, 15) — дають підстави припускати можливість утворення згаданої геологічної структури долини Дніпра в останні тисячоліття плейстоцену.

Світло на час прориву Поліського озера проливають пам'ятки кам'яної доби з басейну Прип'яті, який наприкінці останнього зледеніння

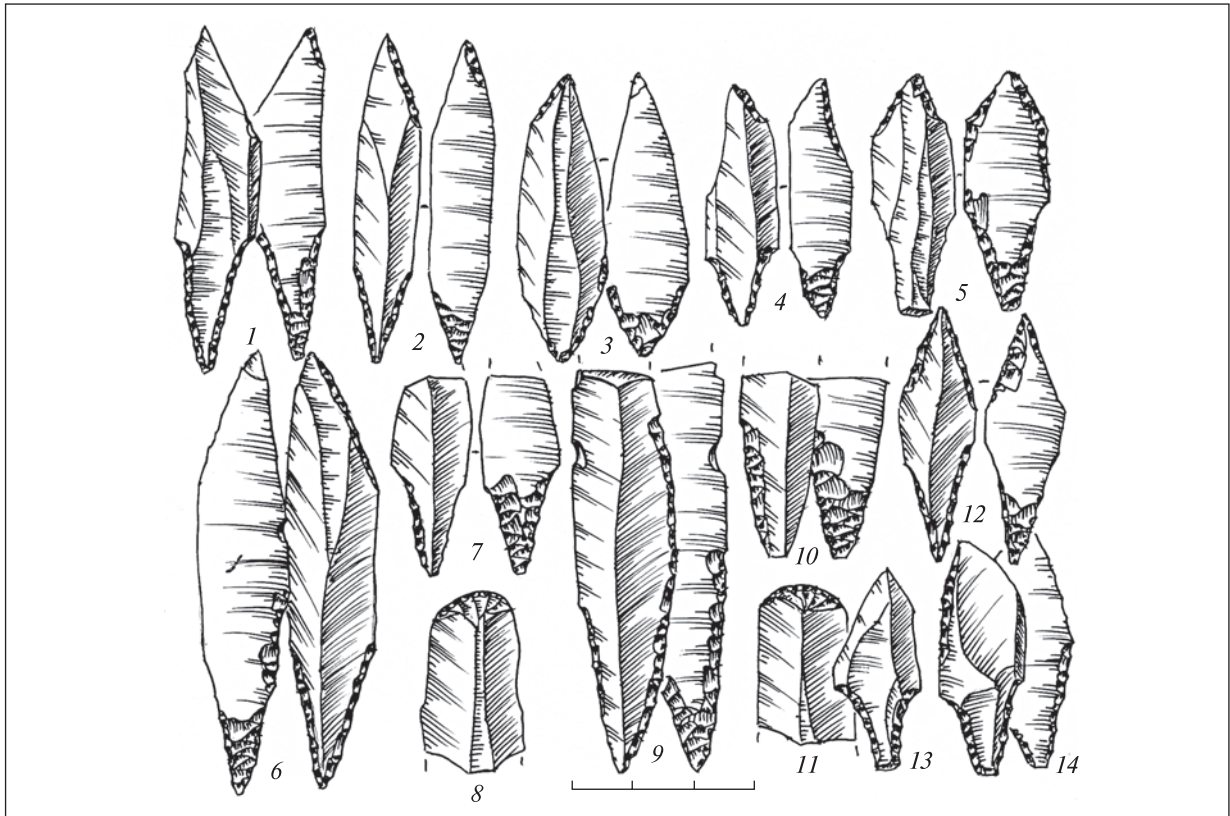

Рис. 2. Крем'яні наконечники стріл та скребачки зі стоянок свідерської культури долини середньої та верхньої Прип'яті: 1—5 — Юровичі-2; 6—8 — Рожава; 9—11 — Білосорока; 12 — Лясковичі; 13, 14 — Мойсєєвичі

займало згадане прильодовикове озеро. Слід звернути увагу на масове поширення в долині Прип'яті стоянок та окремих знахідок кудлаївської культури, датованої раннім мезолітом (9,5—8 тис. років тому). Зокрема, вони відомі на невисоких піщаних узвишсях на середній Прип'яті (Кожангородок). Кудлаївська стоянка Білосорока розташована всього за 60 км нижче по р. Прип'ять від місця прориву Поліського озера, на піщаному узвишші, що піднімається над заплавою Прип'яті всього на 3—4 м (Исаенко 1976, с. 16, 46). Якби Поліське озеро існувало на початку голоцену, стоянка Кожангородок опинилася б на його дні, а Білосороку було б змито під час прориву водойми. Отже, прорив озера не міг відбутися пізніше початку голоцену.

Ще ранішим часом датувати цю подію дають змогу пам'ятки свідерської культури, носії якої за даними радіокарбонного аналізу жили в Поліссі, басейнах Вісли та Німану 11 тис. років тому, тобто в останньому тисячолітті льодовикової доби. Велике скупчення свідерських стоянок на верхній Прип'яті (Зализняк 1989, с. 19) пояснюється наявністю тут значних родовищ якісної крем'яної сировини. Відсутність великих свідерських стоянок уздовж середньої Прип'яті, де колись розміщувався центр Поліського озера, нібито свідчить про його існу-

вання в часи свідерської культури. Однак відмовитися від цього припущення змушують знахідки свідерських знарядь на піщаних узвишсях над середньою Прип'яттю поблизу селищ Дорошевичі та Лясковичі (рис. 2, 12). До того ж біля с. Мойсєєвичі, на піщаному узвишші, де р. Уборть впадає у Прип'ять, знайдено не лише свідерські, а й давніші черешкові наконечники типів Красносілля та Лінгбі, датованих кінцем 12 — початком 11 тис. років (рис. 2, 13, 14).

Знахідки типових виробів свідерської культури на нижній Прип'яті, біля селищ Рожава (рис. 2, 6—8) та Білосорока (рис. 2, 9—11), на досить низьких гіпсометричних рівнях краю першої надзаплавної тераси річки також свідчать про дренаж озера ще до 11 тис. років тому, інакше б ці пам'ятки було змито селевим потоком з місця прориву.

Значний науковий інтерес становить власне місце прориву Поліським озером Мозирського моренного пасма, розташованого за 20 км на південний схід від Мозиря. Води прильодовикового озера промили у довгому пасмі у кілька десятків метрів заввишки своєрідні ворота завширшки 2,5 км, через які в наш час тече Прип'ять. Безпосередньо у воротах прориву розташовано с. Юровичі, на південно-західній околиці якого на піщаному узвишші,

що на кілька метрів піднімається над заплавою Прип'яті, зібрано виразну серію характерних наконечників (рис. 2, 1—5) свідерської культури (Исаенко 1976, с. 16, 46, 47), датованої 11 тис. років тому. Зрозуміло, що свідерці могли мешкати безпосередньо у воротах прориву озера лише коли його вже не існувало, а колишнім озерним дном протікала Прип'ять.

Таким чином, виразні свідерські матеріали зі стоянок на нижній та середній Прип'яті (Лясковичі, Мойсеєвичі, Юровичі, Дорошевичі, Білосорока) (рис. 2) переконливо засвідчують, що в останньому тисячолітті льодовикової доби (11 тис. років тому) Поліського озера вже не існувало, а його територію «успадкувала» р. Прип'ять із притоками.

Неподалік місця прориву озера в Юровичах, на моренному пасмі над селом, у 1929 р. було відкрито палеолітичну стоянку, яку неодноразово розкопували білоруські дослідники: 1929, 1931 рр. — К.М. Полікарпович (Полікарпович 1968); 1959, 1960 рр. — В.Д. Бутько (Бутько 1967); 1976 р. — В.Ф. Ксензов (Ксензов 1988, с. 19—28). Згідно з публікаціями, крем'яний комплекс пам'ятки є молодшим, ніж отримана зазубом мамонта радіокарбонова дата $26\ 470 \pm \pm 420\ BP$ (Лу-125). Типологія крем'яних виробів стоянки (Полікарпович 1968; Ксензов 1988, с. 23—27) дає змогу віднести комплекс до пам'яток епігравецької культурної традиції, що розвивалася у прильодовиковій Європі 19—12 тис. років тому. Численні кістки мамонтів у культурному шарі стоянки Юровичі засвідчують, що вона не може бути молодшою за 13 тис. років, коли мамонт остаточно щез із фауністичних комплексів палеолітичних стоянок Європи. Швидше за все, стоянка функціонувала ще до дренажу озера, а зафіксована в процесі розкопок часткова руйнація її культурного шару почалася після, а можливо, і внаслідок цієї події. Дренаж озера значно понизив рівень ерозії, що стимулю-

вало різкий розмив моренного узвишся, на якому розміщувалася стоянка.

Визначення точної дати прориву Поліського прильодовикового озера в долину Дніпра є справою майбутнього. Проте можна припустити, що цю катастрофічну подію спричинило надходження до озера великої кількості води, адже греблі рвуть великі повені. На нашу думку, до прориву Поліського озера могло призвести потепління Рауніс, що сталося 14 тис. років тому. З ним пов'язують значні природні зміни в Європі. Саме в той час вимерли мамонти і небувалого поширення набули північні олені. В прильодовиковій Європі почалася доба північного оленя або фінальний палеоліт, чи епіпалеоліт (Залізняк 1989; 2005, с. 29).

Безпосереднім наслідком рауніського потепління був відхід валдайського льодовика на північ від кінцевих морен у Померанії (Північна Німеччина), Помор'ї (північ Польщі), від брацлавської морени на півночі Білорусі. Деградація льодовика супроводжувалася надходженням величезної кількості талої води з крижаного щита в прильодовикові озера моренної зони, що тяглася через північ Німеччини, Польщу, на Полісся і далі — на верхню Волгу. Бурхливі потоки талої води з відступаючого льодовика зумовили прорив озером Мозирського пасма і винесення величезних об'ємів піску, гравію та глини у східному напрямку (Пазинич 2007, с. 113, рис. 3, 13). Це понизило рівень дна східної частини озера, що поліпшило стік води з території колишнього озера не на захід, як раніше, а на схід — у долину Дніпра. Так, було створено умови для формування сучасного басейну р. Прип'ять, що, власне, й утворилася після і внаслідок полісько-дніпровської катастрофи фінального палеоліту. Грандіозна повінь, зумовлена проривом Поліського озера 14—13 тис. років тому, була останнім природним чинником, що суттєво вплинув на формування сучасної долини Дніпра в межах України.

Бутько В.Д. Юревичская позднепалеолитическая стоянка // Древности Белоруссии. — Минск, 1967.

Залізняк Л.Л. Мезолітичні пам'ятки типу Таценки-Кудлаївка // Археологія. — 1976. — № 20. — С. 60—66.

Залізняк Л.Л. Мезоліт Юго-Восточного Полесья. — К., 1984.

Залізняк Л.Л. О генетической подоснове Таценки-Кудлаевской мезолитической культуры // Древности Среднего Поднепровья. — К., 1981. — С. 5—12.

Залізняк Л.Л. Охотники на северного оленя Украинского Полесья в эпоху финального палеолита. — К., 1989.

Залізняк Л.Л. Передісторія України Х—V тис. до н. е. — К., 1998.

Залізняк Л.Л. Фінальний палеоліт і мезоліт континентальної України. — К., 2005.

Залізняк Л.Л. Чорноморський потоп та його археологічні наслідки // Археологія. — 2005. — № 3. — С. 3—12.

Исаенко В.Ф. Неолит Припятского Полесья. — Минск, 1976.

Ксензов В.П. Палеолит и мезолит Белорусского Поднепровья. — Минск, 1988.

Мандер Е.П. Антропогенные отложения и развитие рельефа Белоруссии. — Минск, 1973.

Оленковский Н.П. Позднемезолитические и неолитические стоянки в Нижнем Поднепровье // Материалы каменного века на территории Украины. — К., 1984. — С. 75—90.

- Пазинич В.Г. Геоморфологічний літопис Великого Дніпра. — Ніжин, 2007.
- Поликарпович К.М. Палеолит Верхнего Поднепров'я. — Минск, 1968.
- Соболев Д. О геологии и геоморфологии Полесья // Вісник Української районної управи. — 1931. — Вип. 16. — С. 3—40.
- Телегін Д.Я. Мезолит Левобережной Украины и его место в сложении днепро-донецкой неолитической культуры // МИА. — 1966. — № 126. — С. 99—107.
- Телегін Д.Я. Ігреське поселення на Подніпров'ї та проблема житлобудування в мезоліті Східної Європи. — Луганськ, 2002.
- Тутковський П.А. О происхождении озерных лессов. Труды общества исследователей. — Житомир, 1912. — 240 с.
- Цапенко М.М. К истории геологического развития территории Белорусской ССР в антропогенное время // Тр. Ин-та геол. наук БССР. — 1960. — Вып. 2. — С. 12—21.
- Ryan W., Pitman W. Noah's Flood. The Scientific Discoveries about the Event that Changed History. — New York, 1999

Одержано 05.12.2007

Л.Л. Зализняк

ПОЛЕССКО-ДНЕПРОВСКАЯ КАТАСТРОФА ФИНАЛЬНОГО ПАЛЕОЛИТА С ПОЗИЦИИ АРХЕОЛОГИИ

В статье рассмотрена проблема Полесского приледникового озера и его дренажа в долину Днепра в конце плейстоцена. Далеко не новая в геологии концепция периодического прорыва в долину Днепра приледниковых озер Полесской низменности требует анализа с учетом данных археологии.

L.L. Zaliznyak

POLISSYA-DNIPRO CATASTROPHE IN FINAL PALEOLITHIC AGE FROM THE ARCHAEOLOGICAL POINT OF VIEW

The article describes the problem of Polissyan periglacial lake and its drainage to the Dnipto River valley at the end of Pleistocene. Far from the new in geology conception of recurrent gushes from periglacial lakes in Polissya lowland to the Dniπρο River valley needs to be analyzed taking into consideration the archaeological data.

К.П. Бунятян

ГОРОДОЦЬКО-ЗДОВБИЦЬКА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ

Статтю присвячено розгляду розбіжностей в оцінках хронологічної позиції та статусу городоцько-здовбицької культури.

Виділена в 1960-х рр. І.К. Сवेशніковим городоцько-здовбицька культура посіла чільне місце в систематиці старожитностей Західної Волині, заповнивши лауну між культурою кулястих амфор (ККА) і стжижовською (Сवेशніков 1974; 1990). Однак в археології Європи ця культура фігурує щонайбільше як «так звана», оскільки відомий польський дослідник культур

шнурової кераміки (КШК) і наступного горизонту Я. Махнік її не визнає. Так, учений відніс пам'ятки пізнього (здовбицького) етапу до стжижовської культури, раніші (городоцького етапу) спочатку розглядав як східний прояв культури Хлопце-Веселе (Prahistoria ... 1978, s. 32), а нині — як локальний (східний) варіант межановицької культури, що виник унаслідок колонізації нею Західної Волині і хронологічно зіставний переважно з ранньою її фазою (Кад-

© К.П. БУНЯТЯН, 2008